

Отже, офіційно-ділові папери відіграють важливу роль у реалізації стверджувального змісту, оскільки побудовані саме для підтвердження, аргументації, повідомлення, констатації, однозначного витлумачення інформації.

Список використаної літератури

1. Жанри і стилі в історії української літературної мови / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін. [Відп. ред. С. Я. Єрмоленко]. – Київ : Наук. думка, 1989. – 288 с.

2. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 30 вересня 2016 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – Київ : Паливода А. В., 2016. – 76 с.

3. Мамрак А. В. Українське документування : мова та стиль / А. В. Мамрак. – Дніпропетровськ : «Дніпрокнига», 2003. – 364 с.

4. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – Київ : Вища шк., 2003. – 462 с.

5. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 2. – 912 с.

6. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 3. – 927 с.

7. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 4. – 941 с.

8. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. – 3-тє вид., перероб. і доповн. / О. Д. Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 248 с.

9. Професійно-нормативна правова бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-vnesenja-zmin-udodatki-1-7-do-nakazu-ministerstva-osvi-doc186381.html>

10. Сімейний кодекс України : станом на 02.09.2011. – Київ : Алерта, 2011. – 80 с.

11. Цивільний кодекс України : станом на 06.09.2015. – Київ : ЦУЛ, 2015. – 270 с.

12. Харківська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/document/view/id/97>.

УДК 811.161.3*37'42:821.161.3-3*В. Казько

Л. П. Дземідзенка

УСТАЇННЯ КАНСТРУКЦІЙ У ПРОЗЕ ВІКТАРА КАЗЬКО

У артыкуле на багатым фактычным матэрыяле разглядаюцца ўстаўныя канструкцыі ў прозе Віктара Казько, якія прызначаны павялічваць інфармацыйны змест сказа. Увага акцэнтуюцца на стылістычных функцыях, якую выконваюць устаўныя канструкцыі, структуры і спосабах уводу іх у моўную тканіну твора. Адзначаецца, што ўстаўныя канструкцыі як своеасабліва манера аўтарскага тэксту дапамагаюць Віктару Казько зацікавіць чытача, закрануць яго думкі і пачуцці, параўнаць іх з яго, аўтарскімі, думкамі і пачуццямі, яго пазіцыяй, чым наладжваецца паміж пісьменнікам і рацыпіентам невербальны дыялог.

Устаўныя канструкцыі, якія ўжываюцца ў мове твораў любога пісьменніка, прызначаны павялічваць і развіваць інфармацыйны змест сказа, характарызаваць аўтарскае маўленне. Яны каменціруюць, удакладняюць, тлумачаць тое, пра што гаворыцца ў сказе, перадаюць розныя дадатковыя звесткі, якія паясняюць, дапаўняюць напісанае, звяртаюць ўвагу чытача на сказанае, актывізуюць маўленчы кантакт з ім.

У прозе Віктара Казько ўстаўныя канструкцыі рэалізуюць асноўную даведачна-тлумачальную функцыю і могуць:

дапаўняць або пашыраць асноўнае паведамленне: *Толькі на самоце, калі на душы яго спакойна і ціха, ці ўжо калі гняце гэтую душу так. Хоць на сцяну лезь. Кал,*

распластаўшы ружовыя на сонцы крылы, выбліскаваючы кожным пяром, падрульвае ён задубелымі доўгімі нагамі да сваёй буслянкі, вітальнай песняй азначае сваё вяртанне з далёкіх краін, ці калі на дасвеці выйдзе ён на роднай гоні – палі, дубровы, сенажаці – і кіне яго ў жар і холад ад няўпыннасці і бясконцасці жыцця і зямлі, тады, не памятаючы сябе, адкінуўшы сціпласць і сарамяжлівасць, безгалосы, зацягне ён сваю, хоць і не зусім удалую, але радасную, шчырую песню, песню нараджэння новага дня [1, с. 22]; Калгасу на зыходзе кожнай кампаніі – уборачнай, пасяўной, сенакосу – фляга з гэтай самай “карчоўкай” была гарантавана заўсёды [1, с. 25]; Усяму Княжбору вада з крана раптам зрабілася “даўкаю”, хаця да гэтага, гасцюючы ў сваіх дзяцей у горадзе, выхваляліся адзін перад другім: чаму ж гэта не жыць майму Сцяпану (Івану, Раману), па ваду і то не трэба хадзіць, сама ў хату ідзе [1, с. 332];

удакладняць яго: На краі вуліцы, у маленькай хатцы, ахутанай з усіх бакоў грушамі-дзічкамі, канаплянікам і голлем старога дуплістага дуба, разам з каровай Мілкай жыве цётка Тэля, па вулічнаму Ненене (так – “Не-не-не” – яна пачынае ледзь не кожную фразу) [1, с. 11]; Не дурныя, каб марозіцца і галадаць. Але як толькі надыходзіла лета, Мар’ян загадваў: распрануць усіх (хлопцаў), пакінуць ім толькі майкі і трусы [1, с. 141]; У дзіцячы дом – “сваю хату”, “родную хату” – Дзіма ўцёк ад бацькі і мачахі, Разорка – ад цёткі з дзядзькам [1, с. 8]; І ён у дзетдоме сам зрабіў сем шпаковень (кожную вясну па шпакуюні), адзін чамадан і паўтары табурэткі [1, с. 338]; Выкрочваюць, як тыя ж буслы, туды, дзе бегла калісь рэчка і стаялі дубы, дзе ляжала возера, упруцца ў тры нагі (кіёк – нага трэцяя) у полі і слухаць невядома каго і што [1, с. 333].

Адна з характэрных рыс Казько-пісьменніка – ужыванне ўстаўных канструкцый у складзе складанага сказа, якія могуць быць выражаны:

адным словам: Не дурныя, каб марозіцца і галадаць. Але як толькі надыходзіла лета, Мар’ян загадваў: распрануць усіх (хлопцаў), пакінуць ім толькі майкі і трусы [1, с. 41];

спалучэннямі слоў: Наш, чацвёрты камітэт (пытанні дэкларацыі), якія лічыцца адным з лёгкіх, канчаў сваю работу [1, с. 417]; У дзіцячы дом – “сваю хату”, “родную хату” – Дзіма ўцёк ад бацькі і мачахі, Разорка – ад цёткі з дзядзькам [1, с. 8];

простым сказам: Слухаў, як патрэскае ў самакрутцы махорка – цяга ў яго была добрая, выключная, - шыраказуба радаваўся той цязе, пускаў дым кольцамі, з прыжмурам з-за дыму глядзеў на партрэт прэзідэнта, якога так і не кранулі механізатары, не пусцілі на самкруткі, і ўсміхаўся прэзідэнту [1, с. 10]; Група асоб у цывільным, лікам не менш дзесяці, выхапіла з пешай плыні Зянона Пазняка, выключыла нервова-паралітычным газам, запхнула ў машыну (крыху народ адбіў яго пазней) [2, с. 261]; Махей слухае, наглядае і міжволі чакае, што вось зараз нацешыць ён цяпельца, падкорміць яго, падкіне сухога голля, усхопіцца, скруціцца тугім скруткам польмя, м з гэтага польмя крочыць нехта жывы (мо сам ён крочыць) і скажа: здароў, Махакей, чаго ты тут смуткуеш, навошта клічаш мяне, што табе ад праху майго трэба [1, с. 68];

простым сказам ускладненай будовы: На палацах, каля печы, завешаных чорнай занавескай, нехта ўздыхнуў, зашамацеў і заскробся, перад мужыкамі паўстаў дзед у белых палатняных штанах, падпяразаны вузенькім сырамятным раменьчыкам, у зрэбнай белай кашулі і сам белы, але толькі тварам, а валасы амаль без сівізны, толькі русява-плямістыя; абапіраючыся адной рукой аб комін, у другой трымаючы кіёк, пацюкваючы вакол сябе тым кійком – сляпы быў ці прыслеп, трапіўшы са свайго закутка на святло, - дзед выскрабся на сярэдзіну хаты [3, с. 24];

складаным сказам: Адмовіліся ад прэміі, якую выпісаў дырэктар базы: пятнаццаць рублёў (таксама на старыя грошы – новымі, дык гэта сёння недзе рубель і пяцьдзсят капеек, а з улікам інфляцыі, то мо і рубля не збярэцца) [2, с. 138];

Зусім-зусім без нечага гадзіна ікс, чатырнаццаць нуль-нуль. Каля Маскоўскіх могілак па падліку дасведчаных людзей (лічыў доктар матэматычных навук па сістэме, якая ўжывалася ў старажытным Рыме: плошча сто на сто метраў – дзесяць тысяч чалавек) больш дзесяці тысяч мінчан [2, с. 262].

Паводле спосабу ўключэння ўстаўных канструкцый у сказ іх можна падзяліць на тры групы: канструкцыі, якія ўключаюцца ў сказ без злучнікаў і злучальных слоў; канструкцыі, якія ўключаюцца ў асноўны сказ пры дапамозе злучнікаў і, а, ці і інш.; канструкцыі, якія ўключаюцца ў сказ пры дапамозе падпарадкавальных злучнікаў і злучальных слоў. Як сведчыць прааналізаваны матэрыял, для мовы твораў Віктара Казько найбольш характэрны спосаб ўключэння устаўных канструкцый без злучнікаў і злучальных слоў: *Не дурныя, каб марозіцца і галадаць. Але як толькі надыходзіла лета, Мар’ян загадваў: распрануць усіх (хлопцаў), пакінуць ім толькі майкі і трусы [1, с. 41]; Наш, чацвёрты камітэт (пытанні дэкларацыі), якія лічыцца адным з лёгкіх, канчаў сваю работу [1, с. 417]; У дзіцячы дом – “сваю хату”, “родную хату” – Дзіма ўцёк ад бацькі і матчы, Разорка – ад цёткі з дзядзькам [1, с. 8]; Слухаў, як патрэскае ў самакрутцы махорка – цяга ў яго была добрая, выключная, – шыраказуба радаваўся той цязе, пускаў дым кольцамі, з прыжмурам з-за дыму глядзеў на партрэт прэзідэнта, якога так і не кранулі механізатары, не пусцілі на самакруткі, і ўсміхаўся прэзідэнту [1, с. 10]; Група асоб у цывільным, лікам не менш дзесяці, выхапіла з пешай плыні Зянона Пазняка, выключыла нервова-паралітычным газам, запхнула ў машыну (крыху народ адбіў яго пазней) [2, с. 261]; На палацах, каля печы, завешаных чорнай занавескай, нехта ўздыхнуў, зашамацеў і заскробся, перад мужыкамі паўстаў дзед у белых палатняных штанах, падпяразаны вузенькім сырамятным раменьчыкам, у зрэбнай белай кашулі і сам белы, але толькі тварам, а валасы амаль без сівізны, толькі русява-плямістыя; абаніраючыся адной рукой аб комін, у другой трымаючы кіёк, пацюкваючы вакол сябе тым кійком – сляпы быў ці прыслеп, трапіўшы са свайго закутка на святло, – дзед выскрабся на сярэдзіну хаты [3, с. 24].*

Устаўныя канструкцыі ў форме слова, спалучэнняў слоў у прозе Віктара Казько нячастыя, што гаворыць пра іх суб’ектыўны характар, які падкрэслівае пастаянную прысутнасць аўтара ў паведамленні, наяўнасць устаўных канструкцый, суадносных са складаным сказам, падкрэслівае важнасць ужывання данага слова і пошук слоўнага выражэння пра названыя падзеі, факты, жаданне аўтара спалучыць аб’ектыўныя і суб’ектыўныя элементы думкі, гавораць пра індывідуальную арганізацыю матэрыялу і дапамагаюць уявіць вобраз самога аўтара, бо дадатковыя заўвагі, тлумачэнне, спасылкі – гэта часцінка яго індывідуальнага бачання падзеі.

Вядома, што для выдзялення ўстаўных канструкцый выкарыстоўваюцца дужкі і працяжнікі, якія з’яўляюцца амаль раўнапраўнымі знакамі прыпынку. Але, на думку М. С. Яўневіча, П. У. Сцяцко, “ужыванне працяжніка... варта абмяжоўваць, бо ён даволі шырока выкарыстоўваецца ў сказах іншай сінтаксічнай будовы” [4, с. 144]. Дз. Разенталь падкрэслівае, што працяжнік ужываецца пры выражэнні пачуццяў аўтара, “часта ў творах мастацкай літаратуры” [5, с. 123]. На нашу думку, слушна з’яўляецца думка Л. І. Бурака: устаўныя канструкцыі выдзяляюцца працяжнікам, калі змяшчаюць істотную інфармацыю, якая патрабуе лагічнага выдзялення ў сказе [6, с. 113]. У прозе Віктара Казько пры афармленні ўстаўных канструкцый сустракаюцца як дужкі, так і працяжнікі: *А да ўсяго напярэдадні гэтага дня напамінаў у Доме літаратара Саюза пісьменнікаў БССР на партыйным сходзе сакратара гаркома партыі Мінска спыталі (пытанне задаў пісьменнік Васіль Сёмуха)...[2, с. 258]; І гэтай жорсткай бязлітасцю (Мар’ян адчуваў яе і ўсведамляў: калі нават паждае быць добрым, не здолее) адзначаны першыя гады яго дырэктарства, нейкае дзіўнае спалучэнне амаль падвіжніцтва, вялікай справядлівасці, выверанай правільнасці і такой жа несправядлівасці, паломанасці і непаслядоўнасці [2, с. 157]; Наш чацвёрты камітэт*

(пытанні дэкаланізацыі), які лічыцца адным з лёгкіх, канчаў сваю работу [1, с. 417]; *І тая яе зямля, каторая таксама аплоднена радыёактыўным ірным насеннем, на якую ў свой час, пэўна, не хапіла калючага дроту, лічыцца “абмежавана-прыдатнай для сельгасвытворчасці” (вось вам і крыху зацяжараць)* [2, с. 57]; *У дзіцячы дом – “сваю хату”, “родную хату” – Дзіма ўцёк ад бацькі і мачыхі, Разорка – ад цёткі з дзядзькам* [1, с. 8]; *Слухаў, як патрэскае ў самакрутцы махорка – цяга ў яго была добрая, выключная, – шыраказуба радаваўся той цязе, пускаў дым кольцамі, з прыжмурам з-за дыму глядзеў на партрэт прэзідэнта, якога так і не кранулі механізатары, не пусцілі на самакрутку, і ўсміхаўся прэзідэнту* [1, с. 10]. Але ўлюбёным знакам прыпынку пісьменніка з’яўляюцца дужкі, што акцэнтуюць аўтарскае стаўленне да падзеі, да героя, яго ўчынкаў, падкрэсліваюць сувязь дадатковай інфармацыі з асноўным зместам сказа, яе значнасць.

Такім чынам, устаўныя канструкцыі як своеасаблівая манера аўтарскага тэксту дапамагаюць Віктару Казько зацікавіць чытача, закрануць яго думкі і пачуцці, параўнаць іх з яго, аўтарскімі, думкамі і пачуццямі, яго пазіцыяй, чым наладжваецца паміж пісьменнікам і рацыпіентам невербальны дыялог. Дзякуючы дадатковым заўвагам, тлумачэнням у чытача складваецца ўражанне пастаяннай прысутнасці аўтара ў апаведзе, чытач ведае яго пазіцыю, яго вобраз мыслення, а графічнае выдзяленне іх стварае шматпланаваць маўлення, уплывае на рытм чытання мастацкага тэксту, што дакладна перадае настрой аўтара, “зараджае” ўспрымальніка яго пачуццямі, бо думка, як вядома, перадаецца не толькі словам, але і знакам прыпынку.

Спіс выкарыстанай літаратуры і крыніц

1. Казько, В. Выбраныя творы : у 2 т. Т. 1. Неруш: Раман. Апавяданні / Прад. П. Ігруновой. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 479 с.
2. Казько, В. Выратуй і памілуй нас, чорны бусел: Апавесці, апавяданні, эсэ / В. Казько. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 319 с.
3. Казько, В. Хроніка дзетдомаўскага саду: Раман / Маст. У. Гладкевіч. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 430 с.
4. Яўневіч, М. С. Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы: вучэб. дапаможнік для студэнтаў спец. “беларуская мова і літаратура” пед. інстытутаў. – 3-е выд., дапрац. / М. С. Яўневіч, П. У. Сцяцко. – Мінск: Вышэйшая школа, 1987. – 272 с.
5. Розенталь, Д. Справочник по пунктуации / Д. Э. Розенталь. – Москва: Книга, 1984. – 234 с.
6. Бурак, Л. І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя: [вучэбны дапаможнік для філал. фак. ун-таў] / Л. І. Бурак. – Мінск: Выд-ва “Універсітэцкае”, 1987. – 320 с.

УДК 811.161.2:373.2-112

В. В. Денисюк

СЕРЦЕ У ФРАЗЕОЛОГІЧНО-ДІАХРОНІЙНОМУ ВІМІРІ

У артыкуле зроблены кароткі аналіз функцыянавання фразеалагізмаў з кампанентам *сэрца* ў дыяхронным аспекце. Як сведчаць пісьмовыя помнікі ўкраінскай мовы, на працягу стагоддзяў гэтыя ўстойлівыя спалучэнні слоў падвергліся не толькі фармальным і семантычным трансфармацыям, але і змяніліся колькасна. Адною з вызначальных прыкмет з’яўляецца функцыянаванне іх у розных стылях і жанрах. Сэрца выконвала досыць шырокі спектр функцый, што знайшло адлюстраванне ў шматлікіх устойлівых адзінках, якія папоўнілі фразеалагічную скарбніцу ўкраінскай мовы.

Фразеологізмы з кампанентам *сэрца* – двоплановы ўніверсаліі: і як власне фразеологізмы, і як фразеологізмы з універсальным соматичным кампанентам.